

ЛЕКЦІЯ

ТЕМА: ДЕРЖАВНЕ ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

МЕТА: ознайомлення із принципами та методами державного регулювання економіки.

ОСНАЩЕННЯ:

- конспект лекції;
- роздатковий матеріал.

ПЛАН ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЇ:

1. Економічні функції держави.
2. Макроекономічне прогнозування.
3. Фінансова й кредитна політика держави.
4. Державна система оподаткування.

ПИТАННЯ ДЛЯ ВХІДНОГО КОНТРОЛЮ:

1. Назвіть основні напрями діяльності підприємства.
2. Охарактеризуйте напрями діяльності підприємства.
3. Які загальні принципи планування на рівні підприємства ви знаєте.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ:

- розглянути загальноекономічна та управлінські аспекти планування за підручником А.В. Шегеди, Т.М. Литвиненко, М.П. Нахаби та ін. Економіка підприємства, К. – 2001р., ст. 103-112;
- розглянути складову системи оподаткування в Україні за підручником Економіка підприємства / за ред. С.Ф. Покропивного, К. – 2000р., ст. 301-303.

Метою державного регулювання економіки є досягнення найбільш ефективного економічного, соціального, наукового й культурного розвитку країни. Таке регулювання здійснюється як економічними, так і адміністративними методами; Їх слід органічно поєднувати, виходячи з того, якою мірою адміністративне регулювання відповідає вимогам об'єктивного розвитку, сучасного стану економіки.

Основними принципами державного регулювання економіки заведено:

1) мінімальне втручання державних органів у економічні процеси (виконання ними лише тих функцій, які не можуть виконувати самі суб'єкти ринкових відносин);

2) вплив відповідних владних структур на розвиток соціально-економічних процесів за допомогою встановлюваних державою економічних регуляторів і нормативів. Обов'язковою передумовою державного регулювання економіки є **створення необхідної правової бази**. Правову основу такого регулювання становлять законодавчі та нормативні акти, котрі визначають порядок формування і функціонування елементів ринкового господарства. Одна з головних функцій держави полягає в **розробці та сприянні здійсненню стратегії економічного розвитку народного господарства**. Стратегічні напрямки розвитку економіки мають бути визначені в процесі **макроекономічного планування**, котре треба визнати центральною ланкою державного регулювання. Таке планування має передбачати: по-перше, досягнення цілей і розв'язання завдань, які не можуть бути досягнуті та розв'язані нижчими структурними ланками; по-друге, перехід від галузевого до територіального комплексного управління економікою з відданням переваги органічній взаємодії економічного й соціального прогресу;

3) сприяння формуванню нового господарського механізму, основною метою якого мають стати узгодження та реалізація інтересів усіх суб'єктів власності з орієнтацією на досягнення цілей більшості; по-четверте, формування плану як певної сукупності цільових комплексних програм, межі та етапи реалізації котрих визначаються їхнім спрямуванням та змістом.

Дуже вагомою функцією держави у сфері управління економікою має стати **регулювання інноваційних процесів та інвестиційної діяльності**. Це зрозуміло, оскільки економічний розвиток кожної країни є наслідком її науково-технічного прогресу й відбувається насамперед через науково-технічні та організаційні інновації. Саме вони, як локомотиви, тягнуть за собою модернізацію та перебудову всієї економіки.

З метою реалізації економічної, науково-технічної та соціальної політики здійснюється управління інвестиційною діяльністю. Державне регулювання інвестиційної діяльності включає як пряме управління інвестиціями, так і визначення державою належних економічних передумов для цієї діяльності.

Важливою економічною функцією будь-якої держави є **перерозподіл консолідованих (централізованих) доходів і ресурсів, стабілізація економіки й соціальний захист населення** з метою сприяння збалансованому й стабільному розвитку народного господарства та нормальному життєзабезпеченню всіх верств суспільства і сфер його діяльності. Практична реалізація цієї **функції передбачає:**

- установа мінімальних розмірів заробітної плати і пенсій;
 - трансфертні платежі (допомога багатодітним сім'ям, безробітним тощо);
 - надання неподільних суспільних благ і послуг (шляхи сполучення, зв'язок, комунальні послуги тощо);
 - регулювання цін;
 - надання податкових пільг і застосування особливих податків (відрахувань);
 - регулювання гранично допустимих розмірів інфляції та безробіття;
- забезпечення функціонування на належному рівні освіти, науки, культури, охорони здоров'я, збройних сил, владних структур тощо через (переважно) безпосереднє бюджетне фінансування й матеріально-технічне постачання.

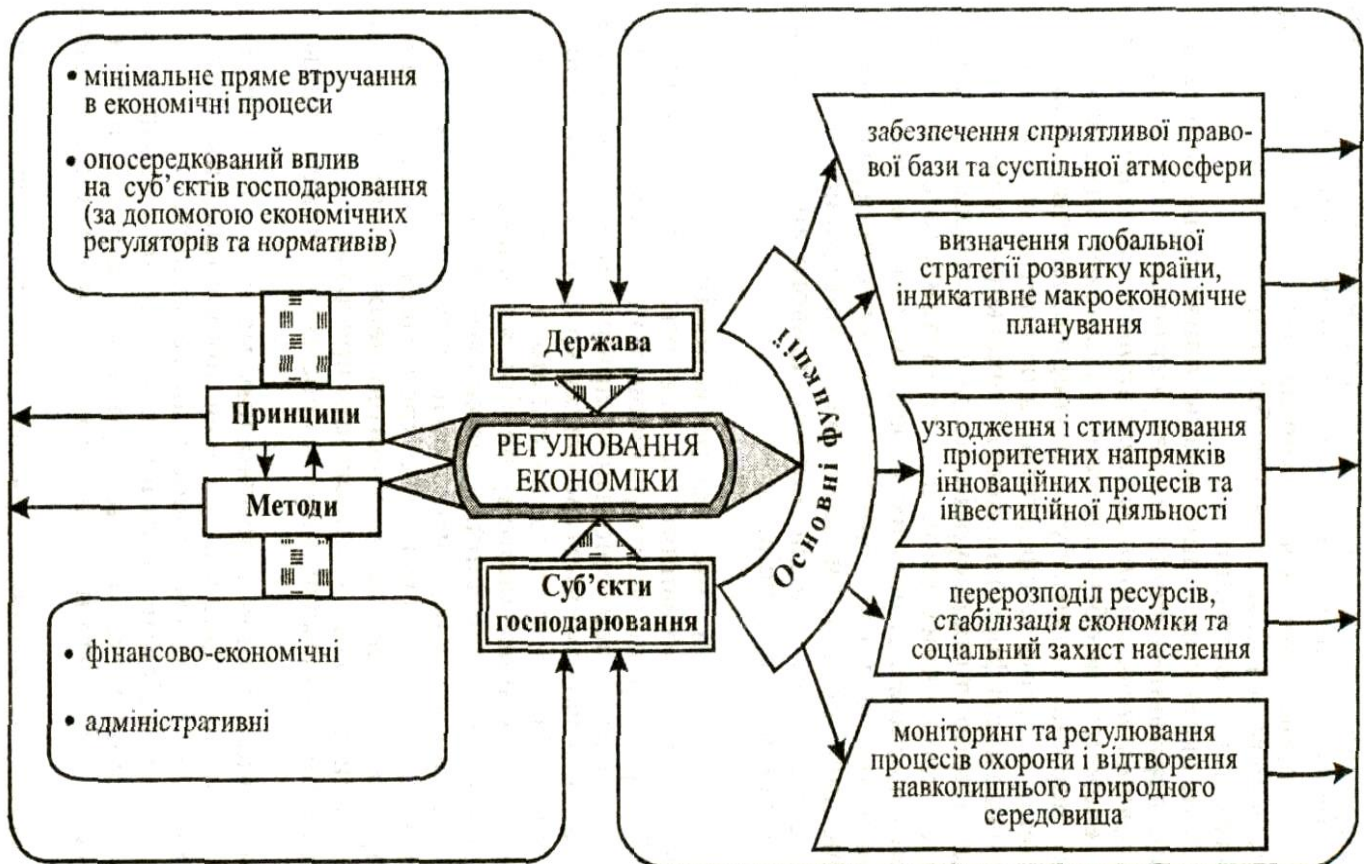

Рис. 1 Методи, принципи і функції державного регулювання економіки.

Варто назвати окремо ще одну дуже важливу соціально-економічну функцію держави — **моніторинг і регулювання процесів охорони і відтворення навколишнього природного середовища**. Визначальними елементами обґрунтованої та далекоглядної екологічної політики держави мають бути: по-перше, гарантування екологічної безпеки, охорона та ефективне використання довкілля на засаді багатоманітності форм власності й прав користування відповідними видами природних ресурсів; по-друге, створення необхідних соціально-економічних умов для сприятливого спілкування людини з навколишнім природним середовищем; по-третє, опрацювання довгострокових і поточних екологічних програм, що передбачають не лише постійний моніторинг стану довкілля та здоров'я людини, а й низку заходів для ощадливого використання і відтворення природних ресурсів.

Головний зміст макроекономічного планування (програмування), що має суто індикативний характер, полягає в розробці й науковому обґрунтуванні цілей, орієнтирів, пріоритетів, пропорцій та структур соціально-економічного розвитку країни на певний перспективний період. На відміну від директивного

індикативний план є орієнтовним: він охоплює систему обов'язкових для суб'єктів ринкових відносин рекомендацій, а також скоординованих і взаємозв'язаних засобів опосередкованого (непрямого) впливу на суспільне виробництво через фінансово-кредитний і податковий механізми та прямого впливу за допомогою державного підприємництва й розробки цільових комплексних програм.

Основні принципи індикативного макроекономічного планування:

- поєднання аналітичних і прогнозних методів для вивчення соціально-економічних процесів, визначення конкретних об'єктів державного впливу та вибору способів цього впливу;
- інформування суб'єктів ринкових відносин про перспективи та прогнози соціально-економічного розвитку для забезпечення їхньої відповідної орієнтації за вибору власних господарських рішень;
- застосування переважно непрямих (опосередкованих) регуляторів і нормативів, обов'язкових для всіх суб'єктів ринкових відносин;
- реалізація прямого впливу на соціально-економічні процеси та відповідні групи суб'єктів господарювання переважно через кошти державного бюджету.

В індикативному плані-прогнозі особливе місце мають зайняти програми, зміст та підходи до реалізації котрих докорінно відрізняються від таких документів, що розроблялися раніше.

Основні принципи їхнього формування полягають у такому:

- 1) програми розробляються для кожної адміністративно-економічної одиниці; їх зорієнтовано на вирішення не глобальних, а конкретних територіальних завдань;
- 2) кожна програма є складовою частиною народногосподарського плану відповідного регіону;
- 3) виконання програми має спиратись на визначені в плані фінансові, матеріальні й трудові ресурси;
- 4) кількість програм і обсяг реалізованих ними завдань встановлюються, виходячи з наявних реальних ресурсів.

Визначальним елементом сучасного ринкового господарства є фінансова й кредитна політика держави, яка має забезпечувати регулювання стану ринкового середовища, нормальний перебіг економічних і соціальних процесів, повне задоволення суспільних потреб у фінансових ресурсах.

Цільові настанови прогнозів, планів і програм реалізуються переважно через фінансові засоби регулювання і передовсім через **бюджетне планування** (державний бюджет і національні цільові фонди).

Державний бюджет — це затверджений у законодавчому порядку розпис доходів і видатків держави здебільшого на один рік. Основним джерелом формування державного бюджету України є її національний дохід — заново створена вартість, що є тією частиною вартості сукупного суспільного продукту, яка залишається після відшкодування матеріальних витрат: предметів і засобів праці (у розмірі їхньої амортизації). При цьому використовуються різні **методи формування дохідної частини** державного бюджету. Найбільш вагомими за обсягом для України є методи формування бюджету через систему оподаткування юридичних і фізичних осіб, надходжень від зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання та від приватизації державних підприємств (організацій), внесків підприємств та організацій у спеціальні загальнодержавні фонди. До акумульованих доходів держбюджету також відносять: відрахування на геологорозвідувальні роботи; централізацію певної частини амортизаційних відрахувань; кошти від продажу військового майна; різні збори та інші неподаткові доходи.

Добре налагоджені й розвинуті ринкові взаємовідносини між суб'єктами господарювання можливі за активно діючої **грошово-кредитної системи**, яка має забезпечувати ефективне управління грошовим обігом і кредитом. Якщо грошова підсистема — це встановлена державою форма організації грошового обігу, то кредитна відображає сукупність кредитних відносин та інститутів, котрі організують функціонування цих відносин. Кредитними називають ті відносини, що складаються з приводу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів підприємств (організацій), бюджету та населення.

Державний кредит — особлива кредитна форма, коли позичальником або кредитором є держава чи місцеві органи влади, а сам кредит набуває вигляду цінних паперів, які реалізуються в основному фінансово-кредитними установами, — облігації, скарбницькі зобов'язання, сертифікати ощадного банку. Державний кредит використовується для покриття частки державних видатків та регулювання економічних процесів, особливо якщо державний бюджет є дефіцитним.

Найбільш поширеною формою надання грошових коштів (готівкою та безготівково) у тимчасове користування юридичним та фізичним особам і державі є **банківський кредит**. За можливими класифікаційними ознаками виокремлюють відповідні види банківського кредиту (табл. 13.1). Більшість позичок, що їх надають банки, мають забезпечення, тобто видаються кредитором під заставу майна клієнта. Це зумовлено можливим ризиком кредитора зазнати збитків за неспроможності боржника повернути позичку в строк. Надання незабезпечених кредитів — це вияв особливої довіри банку до свого клієнта, котра виникає на підставі глибокого знання економічного становища позичальника. Незабезпеченими є також кредити банків, які надаються бюджету на покриття державного боргу, а також на покриття браку фінансових ресурсів окремих господарських комплексів.

Таблиця 1 Види банківського кредиту за відповідними класифікаційними ознаками

<i>Класифікаційні ознаки</i>	<i>Види кредиту</i>
Економічна сфера застосування	• Внутрішній • Міжнародний
Рівень банківської системи	• Кредит центрального (національного) банку • Кредит комерційних банків
Форма суспільних потреб	• Виробничий • Споживчий
Характер втрат	• Кредит в оборотні фонди й фонди обігу • Кредит в основні фонди
Строк користування	• Короткостроковий (до одного року) • Середньостроковий (до п'яти років) • Довгостроковий (понад п'ять років)
Ступінь майнового забезпечення	• Забезпечений • Незабезпечений (бланковий)

Комерційний кредит — надається в товарній формі продавцями покупцям у вигляді відстрочки платежу за продані товари. Такий кредит оформляється векселем. У міжнародних економічних відносинах різновидом комерційного є фірмовий кредит; він відбиває грошово-кредитні відносини між фірмами або іншими господарськими суб'єктами різних країн і надається у вигляді поставки товарів (послуг) з відстрочкою платежу, а оформляється здебільшого переказним векселем (траттою) або відкритим рахунком.

До головних інструментів здійснення регулюючої функції держави щодо розвитку ринкових відносин в економіці належить **податкова система**, тобто сукупність податків, що стягуються в державі, методів їхнього розрахунку і стягнення, а також сукупність відповідних державних органів, які практично здійснюють цю специфічну діяльність. За побудови податкової системи важливо дотримуватись певних **принципів оподаткування**:

- стабільність;
- обов'язковість;
- соціальна справедливість за визначення й стягнення податків, зборів та обов'язкових платежів;
- передбачення відповідних пільг для окремих платників податків.